

'HET DUBBELE LEVEN' VAN WILLEM SCHÜRMAN

DOOR DRS. C. DE JONG

VAN omstreeks 1880 tot 1920 heeft Nederland een groot aantal talentvolle toneelschrijvers voortgebracht, wier stukken met geestdrift zijn gespeeld. Voorgaande generaties van toneelschrijvers hadden klassieke, Bijbelse of historische stof voor het toneel bewerkt, de generatie tussen 1880 en 1920 voerde het 'burgerlijk drama' in, met eigentijdse figuren en verwickelingen. Een van de bekendste onder hen was de Rotterdammer Willem Schürmann (1876-1915). Hij was opgeleid voor de handel, enige tijd correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, en letterkundige. Voor het toneel schreef hij onder meer 'De Violiers', het drama van een Joods winkeliersgezin, en 'Het dubbele leven'. Men zegt dat Schürmann sommige van zijn toneelfiguren koos uit de werkelijkheid. Van 'De Violiers' is dit waarschijnlijk, van 'Het dubbele leven' is dit n.m.m. vrijwel zeker. In de hoofdfiguur van het laatstgenoemde stuk meen ik namelijk de Rotterdammer Pincoffs te herkennen, een identificatie welke thans niet algemeen bekend is.

Tijdens de 'Gründungsperiode' 1866-1873 was Pincoffs te Rotterdam een dominerende gestalte. Hij bewoog zich op zovele terreinen van het zakenleven en het gemeentelven in deze stad, dat hij de bijnaam 'la Providence de Rotterdam' kreeg in de zegswijze van deze tijd, waarin men nog veel Frans sprak. Hij begon zijn loopbaan met een bescheiden in- en uitvoerhandel en kwam naar voren als een der ondernemendste mannen van het voorzichtige Rotterdam in de hausse 1871-'73, welke werd gestimuleerd door de hoogconjunctuur in het grote achterland Duitsland. In 1872 stichtten hij en nog enige vooraanstaande Rotterdamse zakenlieden de 'Rotterdamsche Handelsvereniging'. Deze zou met een kapitaal van f 15 miljoen grote havenwerken aanleggen voor het groeiende doorvoerkeer met Duitsland. Een van die zakenlieden was de bekende Marten Mees, lid van het bankiershuis Mees. Hun durf blijkt duidelijk, als men de f 15 miljoen vergelijkt met een gemeenteplan uit 1868 - vóór de hausse -, dat voorstelde om f 3 miljoen in havenaanleg te investeren.

De conjunctuurcrisis van 1873 in Duitsland bracht ook het Rotterdamse zakenleven zware slagen toe. Pincoffs hield als directeur van de Rotterdamsche Handelsvereniging deze onderneming nog enige jaren staande door laakbare financiële manipulaties, in de hoop dat de voorspoed zou terugkeren en de voltooide havens beter zouden renderen. Maar de voorspoed bleef uit. In 1873 begon een lange dalende golfbeweging in de economische ontwikkeling en in 1879 stortte de Rotterdamsche Handelsvereniging ineen, omdat Pincoffs zijn manipulaties niet langer kon volhouden. Hij vertrok als bankroetier heimelijk naar de Verenigde Staten en hield zich daar tot zijn overlijden staande met een klein handelszaakje.

Het blijft merkwaardig, dat deze vlotte man met zijn verziende plannen en grote overtuigingskracht de nuchtere en voorzichtige Rotterdammers – ook een vooraanstaand man als Marten Mees – zo heeft kunnen meeslepen en financieel om de tuin leiden. De biograaf van Marten Mees, mr. W. C. Mees, schrijft, dat hij en zijn stadgenoten door Pincoffs als het ware gebiologeerd werden. Een opmerkelijk overeenkomstig geval in de voorgaande conjunctuurgolf is de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid, een ‘Gründungs’-onderneming welke in 1863 te Amsterdam is opgericht. De drijvende kracht hiervan was de Oostenrijkse financier Mendel, de Marten Mees van deze zaak was de president-commissaris Frans van Heukelom, een bekend zakenman op de Amsterdamse Beurs. Ook deze zaak liep financieel in de crisis na deze hausse vast. Mendel hield haar nog vier jaar vol, verdween toen met de noorderzon en in 1867 werd de onderneming geliquideerd.

De ontsteltenis en verslagenheid te Rotterdam na de Pincoffs-débâcle in 1879 waren groot, de administratieve en financiële warboel bij de Rotterdamsche Handelsvereniging was niet te overzien. Het is typerend, dat de Rotterdammers in deze benardheid een beroep deden op de hoogste financiële autoriteit in Nederland, op mr. W. C. Mees, president van de Nederlandsche Bank en oudste broer van Marten Mees. Hij en de secretaris van de Nederlandsche Bank mr. H. P. G. Quack kwamen enige dagen over uit Amsterdam en verdiepten zich in de chaos welke Pincoffs had achtergelaten. Quack verhaalt in zijn gedenkschriften met bewondering van het doorzicht van de president bij het ordenen van deze warboel.

De Rotterdamsche Handelsvereniging werd met groot verlies geliquideerd. Het gemeentebestuur van Rotterdam kreeg een buitenkans doordat het tegen voordelige prijs de modern geoutilleerde havens welke de R.H.V. had aangelegd, kon overnemen.

Deze Pincoffs, door de Rotterdammers eerst bewonderd, toen verguisd en met opzet snel vergeten, heeft Schürmann geïnspireerd tot zijn toneelspel 'Het dubbele leven', dat voor het eerst in 1907 te Rotterdam is opgevoerd. Zijn hoofdfiguur Walter van Essen heeft tal van trekken met Pincoffs gemeen. Hij heeft visie, verbeeldingskracht, overredingskracht en charme, waardoor hij zijn stadgenoten meesleept. Hij bouwt het Rotterdam van de toekomst: havens, bruggen en vemen, maar op wankele financiële grondslag, welke hij jarenlang verbergt door zijn manipulaties.

Doch overigens heeft Schürmann aan Van Essen een eigen leven gegeven en hem uitgebeeld als een tragische figuur, die teveel heeft willen bereiken, niet alleen om zijn persoonlijke ijdelheid te bevredigen, maar ook om zijn stad groot te maken. Hij leidt een dubbel leven: dat van de gevierde pionier en dat van de zwendelaar. Dit laatste leven is slechts aan zeer weinigen bekend en hij verstaat de kunst om hen te doen zwijgen en tijdig weg te werken.

Terwille van het geluk van zijn enige kind beëindigt Van Essen zijn dubbele leven. Hij werpt het masker af, stelt zijn naaste compagnon en zijn familie op de hoogte van de holheid van zijn onderneming. Als deze compagnon zich tegen hem keert, weet hij hoe zijn stadgenoten over hem zullen denken en oordelen en pleegt hij zelfmoord.

Het karakterthema in dit stuk is in wezen hetzelfde als in Schürmanns roman 'De Berkelmans' en in zijn toneelspel 'De Violiers'. De hoofdfiguur is een harde, gewiekste zakenman, die niet terugdeinst voor bedenkelijke praktijken. Hij heeft echter één zwakke plek: de liefde tot zijn dochter, welke de oorzaak wordt van zijn val.

Schürmann beheerste de kunst van het schrijven voor het toneel voortreffelijk. Het is jammer dat zijn stukken zelden meer worden opgevoerd. Is de stof hiervan misschien te beperkt voor onze tijd, te weinig algemeen menselijk of niet diepzinnig genoeg? Ik kan het nauwelijks geloven en bovendien behoudt goed toneel altijd zijn aantrekkingskracht.

GROOTE SCHOUWBURG.

Het Rotterdamsch Tooneelgezelschap.

Directeur: P. D. VAN EIJDEN.

ZONDAG 31 MAART 1907.

Het dubbele leven.

Tooneelspel in 4 bedrijven door WILLEM SCHÜRMAN.

Mise-en-scène van LOUIS MOOR.

Personen:

Walter van Essen, weduwnaar, koopman eener groote handelsonderneming	de Hr. F. Tartaud.
Lize, zijn dochter	Mevr. Alida Tartaud-Klein.
Martha van Renswalde, zijn zuster... ..	„ Ph.v.Kerckhoven-Jonkers.
Arnold Strang, broeder van v. Essen's overleden vrouw,)	de Hr. Alex. Faassen.
De Wilde,)	
Stark,)	
Mr. Hugo van Merlen... ..	„ Nico de Jong.
Willy Bloemendaal	Mevr. Joh. de Jong-Wertwijn.
Menke, Procuratiehouder ten kantore v. E. ...	de Hr. L. Vervoorn.
Van Buren, Boekhouder	„ F. Daum.
Een bediende van het kantoor... ..	„ A. van Zuylen.
Een huisknecht	„ F. Bouwmeester.

Het stuk speelt in een groote havenstad.

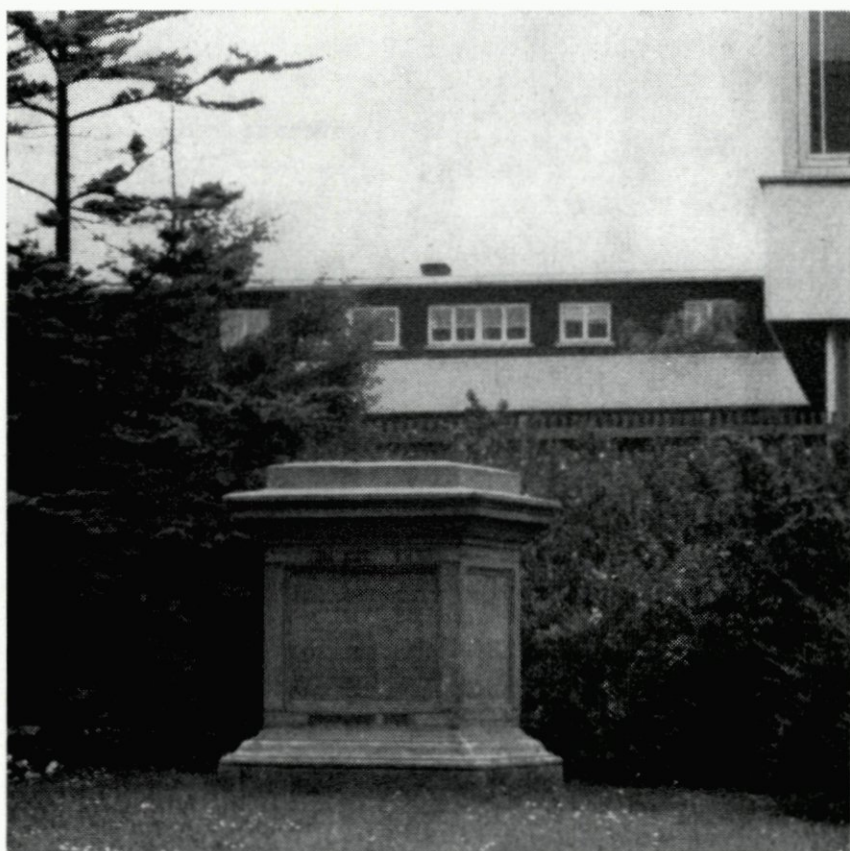
PRIJZEN DER PLAATSEN:

Eerste Rangenf 2.15. Parket f 1.60. Zij-Balcon en Fauteuil de Loge Front f 1.20.
Parterre en Loge f 0.80. Zij-Loge f 0.50. Amphitheater f 0.40. Galerij f 0.25.

Bureau 7¼ uur.

Aanvang 8 uur.

58. Rotterdamsche Gids No. 136 met programma voor de opvoering van 'Het dubbele leven' door Willem Schürmann, 7 mei 1907.

59. 'Erasmus op de brugge', detail van een krijttekening van Jan Josephszn. van Goyen, ca. 1630. 60. De oude sokkel in de tuin van het Erasmiaans Gymnasium. 'Grauw grauw sokkeltje, wat doe je in mijn hof?' (Tolle lege).